

Biblioteca Paraguaya de Antropología, Vol. 53 (CEADUC)

Vana pankek tata

Apkelhtenneekaa Emilio Leiva

Apkelelhqahaskama alhqaapok apeema Emilio Leiva
Ernesto Unruh, Hannes Kalisch, Manolo Romero;
apkelhqahaskaa dibujo *Arcenio Morenito*

Ya'alve-Saanga

Nengvaanemquescama Nempayvaam Enlhet

2006

Vana pankek tata — apkelhtenneekaa Emilio Leiva
Biblioteca Paraguaya de Antropología, Vol. 53 (CEADUC)
© 2006; Ernesto Unruh, Hannes Kalisch, Manolo Romero
Nengvaanemquescama Nempayvaam Enlhet
Ya'alve-Saanga
www.enlhet.org
ISBN 99925-3-547-4

La edición del libro se realizó con el apoyo de la Conferenza Episcopale Italiana

Amya'a alhqaapok ava'lhok

<i>Ampa'akha' amya'a</i>	1
<i>Aplomakhaha vana</i>	5
Akhave nnengko takha'	5
Hevanengkeskaa seta'	6
Ammakhet	6
Tata	8
Enlhet'a vakka pankaa'ak	10
Kasike lhemneya	10
Kennekpe'em	12
Takha lhepop apankok	13
Atsepma sema'	15
Aksavhommalhka Mmakhet	16
Pinaakko	17
Vana pktkak	18
Lengua	19

<i>Nelhpalhqeekaa takha'</i>	20
Nentoma	20
Akhena'	22
Naatakha'	22
Takha ptoma	24
Aptenyeya pataktek	25
Peya'	26
Apaqmeteekaa kattelyano	27
Pa'i	28
Sine	29
Kelemaatma	29
Asvesey'a Pelle	31
<i>Apkelhtenneekaa seta'</i>	33
Seta'	33
Eelhvala' ngkelvaa	35
Pomaap aphekhek	35
Alenteepma sevalaq angkelhpe'e'	36
Alyeekaa lhma'	38
Kelvaa ahekhek	41
Akteepma yemakhena'	42
Alhkayam apetek	44
Kelvana apetek	44
Tayavhan	46
Yeet	49
Etaphapke'	50
Apmatnama etaphapke'	51
Ngkelvaa tkok	53
Kelyennanek aptenyeya ptava'	53
Akteepma ngvenemaa	54

<i>Mo'ok naha apkelhtenneekaa seta'</i>	57
Venaq	57
Aneem	59
Nya'alva	60
Kemhava'	61
Apketsepma kemhava'	63
Maleng apommalhka' ettek	65
Apma ettek maleng	67
Amama'	67
Yenek	68
Kelyaanet	71
Kelyeesakke	72
Anteemhet	73
Melyeekaa lhma' napolheng	74
Apkenyema napolheng	76
Valha	76
<i>Mopvanko</i>	79
Mopvanko	79
Apyamelhko Mopvanko	80
Apkeekmaskama kmahat	80
Mopvanko apyeyheekaa teep pa'at	82
Apmatneekha Mopvanko	84
Pelhten	85
Akteepma ngvenemaa	87
<i>Kennayam</i>	88
Yeteema'	88
Ngvenemaa tkok	90
Pangkeske ettek	91
Aptoma vana lhemneya	93

Aklheema valha	94
Ammen	95
Valha	96
Kennayam	98
Ammakmeeseekaa sevalaq	99
Aktekyaama leklavaqta'aak	101
Yaqneneekamok	102
Laallaqtee	103
Ngkelvaa aqhema ammen	104
Alhpong	106
Pelhapien	107
Metekteng apqaptek	108
Hetava'	109
<i>Astemo alangqaettav</i>	<i>110</i>
Astekyaama	110
Asteepma alangqaettav	111
Marikal	113
Kelyemmelhma yaasese	114
Nemmama voli	116
<i>Asyeyheekaaha</i>	<i>118</i>
Vana pankaa'aak	118
Skenaney'o pelhpa'alh	120
Astenyeya kelasma	121
Apkentema pelhpa'alh	123
Askaqhema Yetaptomahang	124
Yevhene'	125
<i>Asveteya ko'o</i>	<i>128</i>
Yahaalhma'	128
;Meleknes!	130

Kasennammaap apyahaalhma'	131
Pkenaneyya po'ok	132
Kelasma	133
Nentenyeya yemmen	135
Naasaa	136
Hentekhamma yemmen	138
<i>Nemmeyeekha Casanillo</i>	<i>140</i>
Vana pankek tata	140
Askelvaneekamo lheme'	142
Nemmeyeekha Campo Aroma	143
Yeta'ay'	144
Asyeyheekaa Casanillo	146
Appa'	147
Nelelhyeyam	148
Sevalaq	149
Nelveekta' Onse	150
Etapehe	152
Nehenyeheekamok	153
<i>Nempeema nke'</i>	<i>154</i>
Nta'laakhek heva'lhok	154
Nempeema lhee	156
Apalhqaammaap tova	158
Vana pema	158
Nempeema nke'	160
Hetaven	161
Asteelhvaya	162
<i>Nenglomakhaha</i>	<i>164</i>
Hentekhamma kelyennanek	164
Amaasek lhemneya Yennaqtee-Yemmen	166

Neheneekha'	167
Nentenyeya nentoma	168
Mangkommaya	170
Astemo kasike	171
Kelhtee'ekha' ameeka'a	172
Apkelemoktee'ekha' ameeka'a	173

Ampa'akha' amya'a

Apkakhaiangkek nak sekhek vana·m'a akvesai'a iokhalhma' Anmakhaiet; ka·pkavakha vana·m'a. Apkelhpaqnekama koka nengvanlha nak; apkakhengvaiakmek napokha Lhamopangqalvok, Pesempo'o, Casanillo, Nmakha-Nempena, Mokito, ka·nhan ma'a Río Apa. Mmas-kengkek apkelpaqmetekama vana paivoma, apkelmekhek lengua paivoma, tova paivoma, takha paivoma. Koka', apkakhangkek mokhom moklhem'a apkelpaqmeiasma pankavo ie', to meklhakhama apkelpaqmeiasma vana paivoma. Ka he, enenlhet anak, nietnek apkeleltenaikama.

Ka vakkahak anak he akto apkeltenaikama Emilio Leiva, nema·ltema koka Pelle. Apekkenekhek apkeltenaikama, pota·ngkon-nalhkak apaivoma. Apkeltemavek vesai'a apaivomo lheme' elvakhohok vana paivoma, avanhek apkeltemo elmekhak mokhom aptavana'a. Apkeltavek elpaqmetama mokhom akto·niekhe' apkelpaqmeiasma pankavek vana.

Ka', ennengko'o nelvesai'a Nengvanengkeskama Nempaivoma Enenlhet, nengelvakmek alhta ampakha sekha·nkek apnemakha' Emilio akieto Colonia Río Apa anio 1999 alhta, ka nelvakho mokhom 2003; nelvakhavek nan 2004 alhta. Netamen, nieplavavek nan nengelmanekho Emilio, nennaqtalhesangkek nan apkeltennaikama nak he. Havek-vesai'a po'ok enenlhet Emilio. Enenlhet lheme' vana, nenlhamakha' enganko ie' nelvesai'a tova, ka·nhan lengua; nempaivoma lheme·niekhe'.

Apketlhamasekha koka vakkahak anak he pa'i apkeleniem'o Italia, ka·kpota angellangkokhak ketlhengkap: Ketlhengkap hata vakkahak apanko'ok he apto vana pankavo ie'.

Nialva-Sanga, junio 2006

Aplomakhaha vana

Akhave nnengko takha'

Tata lhata, yapelhketma lhepop, kanmo seppo, peya', kanmo nhan yaapa'at, lhemneya, yaqtepa; semheya nhan, kanmo nhan. Nyetnek nahan yaaketelhna, yaaketelhna tko'ok, *mandarina* nhan, lha'amye' avhak, vangqakhoho, lhemneya.

Estee pketkok, helhtenneskamo apeema tata *vana*:
— „iMeepaqmetaa takha peema!“ aptahak heyano. „iEpaqmetaa nempeema! Akhave nnengko takha',“ aptemak helhtenneskamo tata. Meme nhan hepaqmetkeskamo *vana*; seta', temak nahan heyanemo.

Hevanengkeskaa seta'

Asyahaavek kata'a seta' aplavakhaha nanyep, astomo peya malhek. Lhepop, metmehe', kelvatnemo talha —peya malhe kveseya—kelaapeekhehek sema'. Pyaqteso panke' anya'aakha', ya'aakho peya malhek — mmokhetke', astomo ko'o; saasekhee' astomak kata'a. Hevanengkeskaa nanyep syepleengkaa sema' — akhavek hevanengkeskaa tata. Seta' syepleengkaa plavakhaha nanyep; hevanengkeskamo seta', sema', nanyep ava'lhok.

Astomo nhan kelvaanet, syepetkeskangkek peya'. Askelhkenmehe', lhemneya; astomo neyalvata'. Eseksek anlheeneeka'aak, astengkeskangkek kata'a yaakelasma, askeengko apetek. Kelhtengkaskek kelvaanet, skempeskaakhek kata yamet — mang *masete* ma' lhemneya; yamet nentekpama pqatek lhemneya. Kelhvaa kyetno peletav, *masete* — yamet nentekpama; ya'anka' lhemneya — nentomo nhan popyet— heva. Nentomo nhan etaptomahang nelyeengkaa naasaa, nelyeplhay'a allomakhaha. Koneng apma kelentalhnemak yetaptomahang — neyaamtek neten apma, nelyaqhapelhkaskaske'. Alente-po etaptomahang, ka nelyaqlhako heoka', lhemneya. Vanlha staha.

Ammakhet

Alhna pkelemokha mokhe', Yephoonenyetek veseya; alhna pnee'eeekha' *vana*. Alhnak naha apkelemoktee'eeekha mokhe', Meehulyo kveseya kelhtema takha', kelhtema *inyo* Alha-Lyetektema akveseya; apkelemoktee'eeekha lhnak lhemneya *inyonyano*, *vana*. Kellem-payo nha aplha'akha' Cerito, *vana* nha apkelemoktee'eeekha'.

Nempaya nnengko'o m'a Cerito lhna kveseya, Cerito, lhemneya. Anyetne lhta nha yaaketelhna, mangko, paqnakmo-yemmen, yetnemo nhan *mandarina*. Yetnemo nhan kokteye, yaapa'at, aptomo lhemneya Cerito savhommalhko Mmakhet. Keletsepmehe' kelloma Cerito, kelvanyam lhemneya. Cerito — apnee'eekha' *vana*, *vana* panke', lhemneya. Mangkatepok Cerito Mmakhet, ammeyaakhak to na ngke'e, nenyekaya lheepak alvata'; Ammakhet.

Lhemneya Cerito, lha'amyek enlhet'a. Maka lhnak emmeyakha Mmakhet —lhemneya mamma' vatakke ma'— vakke empehek no lyekaskay'o nsetko'ok alvata', atseekaaha. Mangkoyelhvaavangke', neten ngkolavak yemmen vakk empehek; mangkoyelhvaavangke'. Nsetko'ok, kelyepqalhke nna'see va'lhok vakk empehek kelyeekahas-kaa anyapom kelempo'o Cerito, kemmeyeenta Mmakhet. Ketseento ata'a yaqtepa, semheya', seppo, peya', kelyaamongkesakho ata takha' aptoma pataktek, alhkapkoatko'ok. Kelyaamongkasekhek kata'a seppo pnek, yaasese, yaapateennek nahan; kelyaamongkasekho lhnak naata. — Lhemneya, mangkotyapmak nak yaammen, takha yaanmen apankok. Kenaneengko ata'a yaapa'at eemmenek maye eyenangkok, kelhtahapkeskamo — kelhvaa' akteepmo takha pankok yaanmen.

Tata

Ammakhet apteeyakmok tata — motayak nokham seta lhaha, sema', motayak; lhemneya keletsepma Mmakhet. Kaa svetey'o nhan meme angken, anyapom; asvetey'ak sema', seta' to hevanengkeskaa lhemneya —movayakmok Ammakhet, sloma nnaqha' Cerito kveseya— heyeeengko qase' hevanengkeskama, lhemneya. Khavek heva-

nengkeskaa meme, tata — ka' allomakha Mmakhet, tata *ha* meme; meme, kloma Mmakhet. Apmakmeekaak Ammakhet tata, lhemneya pmakmeekaaha pelhyekhaaset, maset apenye'. Kelhpatmehe' maset apenye', lhemneya; *tanino* pveseya makmeengkaa lhemneya tata Mmakhet. Moy'aaveekhak ko'o; helyaaveekta nke ntemak kata Cerito, hesantengkeskamo qase', yaasese, santengkeskamo nhan yaapa-teennek, astomo lhemneya. Mangheyaqhemak meek lhemneya Cerito, astomo namyep, namyep ava'lhok lhemneya.

Cerito ampayak sema', Cerito, allomakhaha nke'. Ammeyeekho ata'a Ammakhet atseekho seppo, peya', yaqtepa, semheya'; Cerito allomakhaha, ammeyeekho ata Mmakhet. Yaqmongkeskamo tata, apkeengkek tsema' *vakka* petek, pataktek, kyanmeekha peya', yaqtepa, seppo. Kangko nhan alhkapkoatko'ok, seppo pnek; yaasese, keengko nhan, lha'amy'e. Ngkelhyakmek sema', jatseekha hatseek tsema'! Tetekko lhemneya, yetnemo anenyetek, lhemneya —kelhvaa ktepo ham'e, *voson*— tetekko akveseya, saasemhe', nenlhetama netseekaaha lhemneya.

Enlhet'a vakka pank'aak

Lhemneya Primavera, Ammakhet, keplhenakpe lhnak *vana* kaqhema *vakka* — akhave nyekhe pkennapma *vakka*, takha nak kaqhema *vakka*. Aplheenvakmo *pa'aysano kuera* — kelatsevaskaso enlhet'a *vakka* pank'aak, kelatsevaskaskek langqaettav. Naalheng, ketsaakhoho nhan alangqaettav, apsavhave' aplaqleekha' Ammakhet. Kelyentemaakhe pnaalheng, *vakka* nhan, kelyentemaakhoho Ammakhet, kelyaasaakho *pekkete*.

Kasike lhemneya

Nyetne' apveske lhemneya; kelhtemo —to na ktaakha nak hengke'e, Kuelya— *kasike*, lhemneya. Kelyavayakmo ata takha', keengko

qase' *kasike*. Ketsakheskamo pataktek, kapkoatko'ok, yaakpelhmok; sakheskamo ata'a lhemneya *kasike*. Ketsakheskamo nhan lhemneya yaanmen; ammeetaa' apteengkok kata'a. Apveske', meyamak yaanmen, keleengko aplaqlleekaaha; kelhpaqmetkeskamo ata'a:
— „iMeennapaap!“ aptema pkelhpaqmetkeskamo *kasike* pank'aak.
„iHemmo'ok epme! Akhavek pok enlhet, nemmaklheengka'a,“ temak kata'a apveske'.

Kennekpe'em

Kelvayakmo lhita kennekpe'em Ammakhet, kennapmo takha', Sesentaynueve akveseya, Ammakhet *centro*, stee pktkok; kennapkek takha'. Man nak emmaangkok patakom, *aynaldo* —Acevedo pveseya *patrón* apanka'aak— kennatheeskek kennekpe'em; Nekkasyo apveseya *kasike* kennapo takha'. Kennanay'avek heva yamet eseksek —yeta-va akveseya, peesyam eseksek— kennanay'o heva panka'aak, ya'an-ka' kennanay'o, kennapmo takha'.

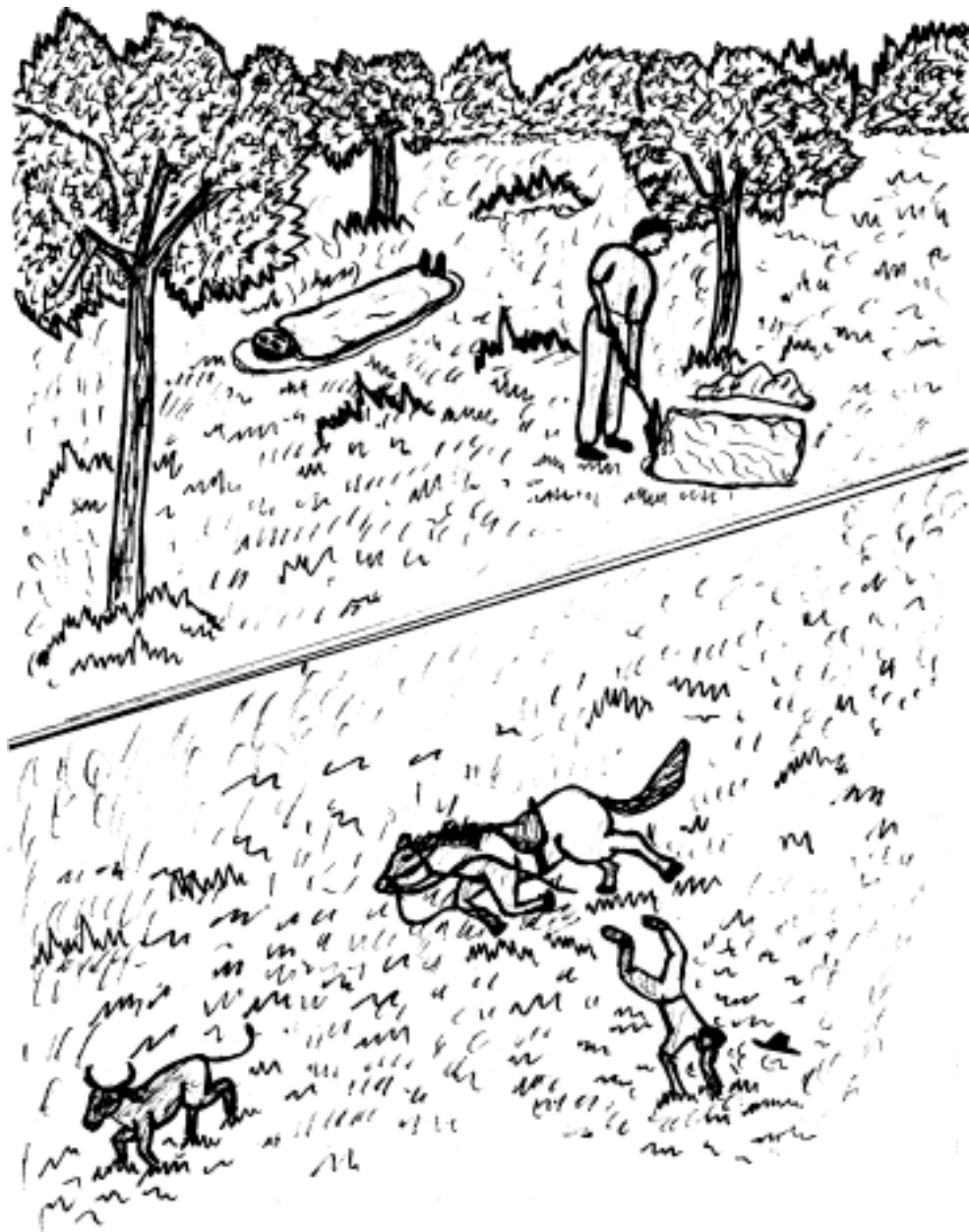

Kelyeplaake nyekhe langqaettav, melhtanyengvakmok, kentalhnek nak nalhma', lhemneya — melhtanyengvakmok langqaettav, lhemneya. Kelelhyakmek naha alangqaettav, memmaangkok. Kelyephongvayakmo lha Casao, *centro*, Syentokuarentaysingko lhna kveseya, kelyephongvayakmok kennekpe'em, lhemneya. Kellava m'a — Olimpo apkellava apeema lhema kennekpe'em. Kellava nhan ma'a, Pueto Yaana kveseya, Yaana; kellomakhaha kennekpe'em, kelemoktee'ekha' — ka m'a, hengke'e neten, kelhtema takha' Vaya Neera.

Takha lhepop apankok

Lhepop annelha lhnak ma'a, Vaya Neera, takha pankok lhepop — ka nyetnak ma'a *voli* lhepop apankok mo'ok alvata'. Yetno nhan mo'ok alvata hengke'e, to akmeyaakho e', polotteye. Yetno naha eseksek mo'ok alvata' —kelhtemo nak takha' *koreano*— lhepop, *kapon* akveseya, kelemoktee'ekha'.

Lhepop takha pankaa'ak — melyeekangvayakmok takha m'a teep anak, apkelay'ak takha'; *voli* kveseya lhepop apankok nahan teep anak. Kelay'o kellava Vaya Neera temo *pattorero* — apmaasekaa lhnak *voli*, kelasennongkomoho ya'anka'. Kaplenso lhnak *voli* kennapommakpo lhemneya takha', ketsavhomo nye takha', lhemneya. Apveske' —alangqaettav apveske'— kelentalhnaakho lhnak apkelentalhnama, pkelyelloma talhnee *voli*; to kelentalhnaakho takha'. Kelhpaqmetke lhnak *voli*, apaqmetke lhnak:
— „Nempeema lhee hengke'e,“ tahak.
Takha', *omondepa voli ijao*.

Atsepma sema'

Kaa letsepo sema', seta', asmeyaakhe Mmakhet, skelenyaakhehe':
— „Maa temma ma',“ astaha skano apkellakteelhmak tata. „Mmakhet
ata myakhak ko'o,“ staha skano.

— „Ey'akha pyapom,“ tahak, „angken.“

Asya'aakhoho, *hapei* helvanengkasakhoho tata, hevanengkasakhoho
estee pktkok. Kaa smeyaakho Mmakhet, aslavak ma'a. *Apei* asvane-
mee', asetapvaha stahak; smeyaanto hengke'e, Kaselta, asmakmeeng-
kaa *etansya*, stee pktkok. Mongvaamta ngkelhvee pnaalheng.

— „Mangkahapvanak nokha' pnaalheng. ¡Menyenamet angkelhvee'!“
aptahak heyano apveske' *matyoromo*.

Heyaskek apnaalheng.

Smakmeeyaak *matyuya* lhna kveseya, smakmeeyaak me'e. *Apei*
aptahak heyano *kapata*, *tansyero* —apkemmalhneengkaa *matyoro-*
mo— heyaanatkaso pnaalheng; skaamtehe'. Kelhveek nahan —*vakka*,
angkenyehe' hemamye'; syaqmaske'—apelapakmek askaamtema; kelh-
veek apelapakmok askaamtee. Yetnaakhe nyekhe', kelhveek alhatak-
ha'ak. Yetnaakhe nye' esnee'ekha'; slaveemaak hemek, smaangkok
me'e.

Asketsepave lhata — alhatakhaakhe ngkelhvee'. Aptahak heyano
matyor, takha' apeema:

— „¡*Oikónte arã*, Emilio!“ aptahak heyano.

Syaqmaskek *vakka*, *sakva'a* —*vakka* nevhak, maa lhqama ma', maang
alhpaqlhema ahayka'aak ma', *vakka* nevha kveseya— apmakak *mat-*
yor. Ntepkek hemamye', syaqmaskehe'. Kelhveek apelapakmo skaam-
tema, mathanyengvakmo *vakka*. Kaasepkasaakho naha takha' *sakva'a*,
kaasepkasaakhehe'. Ya'askaakmo alha vhak *laaso*, nentengkaskek alhe-
pe'; yetavhaha, *vakka* nevhak. Tase staha.

Aksavhommalhka Mmakhet

Nsavhalhkek Ammakhet, ketsavheekpek takha' — nellava nnengko m'a. Aptaveengko takha' —kelyemmelhmehe'— *vakka*; meek ata'ak aptemak takha' tsavhommalhko Mmakhet. *Hapee* pkelhta'akhek naha takha', kemmeyaakhak ma'a Guaraní takha', pkelhkaanto vataketsek, savhommalhko Mmakhet.

□ □

Nsavhommalhkek Ammakhet —nenleklemo pyempehek maset lhemneya Ammakhet— nelelhyakmo nhan, nemmeyaantek nahan Kaselta; asmakmeengkaaha naalheng, lhemneya. Nentomo nhan melapang, naasa, teet, eekaha, akpet, moopaahap, nentoma lhemneya; ketekma' aptoma *vana* lhemneya. Apva'ak nahan apveske' —*matyoro* apveseya— Kaselta, kemmakmaseengkaa *inyonyano kuéra*, tekpamo lhepop; pa'at, keleengko *masete* lhemneya. Kelhvaa ntepak nahan *hoese* lhna kveseya, nelhtemo nnengko tavapak; *masete* lhemneya neya'alhnaskama pa'at, lhemneya, povate.

Ka', nelhyakmo nhan, nengvo'o hengke'e, Apa *kóta*, Nnaqtee-Yemmen akveseya. Nempayak ma'a Kaselta, yemmen helyaqmaskama; annan'ak yemmen nellomakhaha. Nalhma', antalhnehe' yemmen, keletsepke' napnaqsehe', nya'alva; ketsepo nhan pomaap, kelyaqhava, popyet. Aneem, keletsepmo nhan, atsepo nhan yemaneem. Tana'ata', ketsepmehe'; pe'em, keletsepmehe'. Maskengkek maya anyeyhamaha — nenyeyheekaa nyekhe nalhma', mongveteyak, maaqhemak qase': peyaam, aqhemo yemmen; yaanee'eemong, aqhemo nha yemmen. Maskengkek nelyeyheekaaha.

Pinaakko

Apkelvayakmek naha *vana* Pinaakko lhemneya; kellempo'o Mmakhet. Savhommalhko nhan Mmakhet, pkemmeengko Pinaakko, pkemmeengko nha' aplha'akha' alhtaammalhkoho, kelhtemo *vana* Makhampenak. Makhampenak apkelhtema *elyoma*, Kasao apkelhtema takha'; *elyoma* kelhtema *pa'aysano* Makhampenak veseya. Apvayakmek nahan Pinaakko Venancio Velazquez. Ka' aptaqhaavaakho nhan, meyaanto nhan he, apmeyerento Kasilta, apyeekeekho nhan, meyerento

nha Valyemi. Aplava hengke'e, Valyemi, Venancio; kempayo Pinaakko. *Vana* m'e, khavék *sanapana*, *vana*, nnavé speema.

Apkelvayakmek *vana* Pinaakko, kemmakmeekaaha; kemmakmeekaa lhta lhemneya pelhyekhaaset. Ka', aksavhalhko nhan Pinaakko, kelelhyakmek nahan. Apkellava nhan lha'akha' Kasao, apkemmeengko nhan lha'makha' Casanillo — Casanillo, plha'amyek nahan kello-ma lhta nhan ma'a. Skelvetaakhe lhta ko'o svakmo lhta Casanillo.

Vana pketkak

Mmakhet, lhemneya nellomakhaha. Nelva'akto nhan, nemmeyaanto nhan Kaselta. Helyaqmaskek naha yemmen, *kesyente*, nemmeyaanto hengke'e, hehelangko lhepop Valyemi *pesedente* I.N.C.

— „;Peváta Apa!“ aptemak elanemo *pesedente* I.N.C.

Helangko nengko lhepop hengke'e, nellavakhaha e'. Helanasa nhan, kelanaakho nha hengke'e —setko'ok, tasek avanko ta alhqaapok—hengke'e, *ekuela*.

Aqaet alhtenneseekamok ansetko'ok; lyav'o nhan alhtennesangkoho *maetra*. Takha' lheepak *maetra*; lheepak nahan *vana* apketka, *kasike* apketka, alhtenneskamo nsetko'ok mongkolyavaya — tase' avanko ta lhqaapok. Ka mangkavanak nempeema *kasike rajy*, *péa ofalta ole'e ontende hanguã*; tase' alvanko ta nempeema nsetko'ok. Annaak hengke'e nsetko'ok:

— „Takha pketkak nengvetey'ak,“ astemak ko'o. „Ma nak *vana* pketkak ma' hengke'e; ma na ngkolhpaqmeteeakaak nempeema,“ astahak kata asnee'eekha m'a.

Askelyahantamek kata:

— „Takha apketkak kelhaha, akhavek kelha *vana* pketkak,“ astemo nak.

Maak takha pketka'aak, mang *vana* pketka'aak ma'.

Lengua

Kelloma·lhta Mmakhet *vana*, *lengua* nhan, *angkayte* —mang *to-va* ma' — palhqammakpek *vana* kemmakmeengkaaha Mmakhet pelhyekhaaset. Savhalhko nha Mmakhet, kelhpaqnek *lengua* — asvetaakhe lhta *lengua* Loma Plata, Ammakhet alhta kellomaha; apketka askel-vaneekamo lhome lhta, svetaakhe lhta, *lengua* pketka.

Nelentalh nemo nhan nelelhqahaskama alhkapok, *ekuela*, skelhpalhqay'o *lengua* stee pketkok; nelhpalhqeengkaa nnengko'o. Hepaqmetkeskangkek kata'a tata:

— „iMennapaap!“ temak heyano, „ihemmo'ok *lengua*!“ tahak. „Mellomak mokhe', kelhpalhqeengkaa *vana*,“ aptahak.

Pei, tsavhalhko Mmakhet, kelhpaqnehe'; kemmeyaakho Loma Plata. *Pee* nemmeyeekho nha nnengko lha' Makhampenak, astalhnaakho nhan *ekuela* Makhampenak, Poolito.

Nelhpalhqeekaa takha'

Nentoma

Tavammakpo ketekma', nengkanma alhepe' nalhepop. Ngkelaptek pa'at, ngkelhpeengkakmehe', akpalayakmo pma'aak. Ka', allaqhengkaso annaqhapa nkok, ngketseekhehe', aktaveengko ketekma'. Ka' alvetangvayakmo nhan atseta', akhaaneengko nhan, taammalhko-ho atseta'. Tomo nhan antava, aqaetnalhe naa kyangkanma eemmenek, ngkolangkotalhka'. Yaayesek nenyepetkeskamak, temo nak kolektek, ka ktaammalhko antava. Taammakpo nhan akpet, taammalhko nhan mopahaap, lhemneya; taammalhko nhan melapang. Ketekma', lhemneya tep taammakpoho. Apmetangke lhna pva'lhok anamok maya lhnak eto'ok, etok aptoma aplhatamo pva'lhok. Ka' akyephemo pvakmo', anamok, aplhatamo ptoma.

Maa lhemneya taammalhko ma' pataktek, maa kvetey'o ma' lhemneya. Taveengko nnaqha peya' amyep ava'lhok; mangkolvayak-mok naatakha'. Ka', lheepak ngkelvaa akmakmeekaa lhnak naatakha', nsaakhe lhnaa ta yaqteso, apkeengko takha' *tempe'o*.

— „¿Ase' eekamok hamye?“

— „Takha',“ alhna ntahak.

Ka' akpayhaakho lhnak, no mmakmeengkaa takha pnee'eekha' — kelhtemo nak takha' *ñekonsáva* lhnak— ammakmeengkaa takha pkelemoktee'eekha'; payheekhoho ammakmeengkaa ngkelhpe'e. Apkenavo nhan, kemmakmeengkaa nhan, lhemneya; kelhpalhqaekhoho takha', lhemneya.

Akhena'

Aptomo —netsepma aqho la'a— sotse yamet; eteklhok, eyenek ka'a, lhemneya. Pelhpo yamet, pongha pank'aak lhemneya. Mamma' lhemneya — mang *loktol* ma'; melvayakmok *vana*, kelay'a lhnak lhemneya. Kelay'o lhnak lhemneya tep *antisyo* lhna kveseya, lhemneya tep.

Kelhpaqsek nak takha' napaqte' akhena' aptoma, apkaka lhnak lhemneya.

— „iEma pyeklhak!“ ptahak.

Akhena la e' aptoma, lhemneya. Kelentepke lhnak yaakhalhma'.

— „iEma lhke'e pyeklhak me'eee! Kopayhekha ta,“ ptahak apkelhpaqmetkaso po'ok.

Akhena nye ptoma. Vanlha staha.

Naatakha'

Lhemneya —kelhvaa' a' alvanko nak alhqaapok— lhemneya tep, mangkolentalhnemak engke'e *ekuela*; kelhvaa' alvanko alhqaapok. Lhemneya, lhpaqmetkeskama ata'a angken:

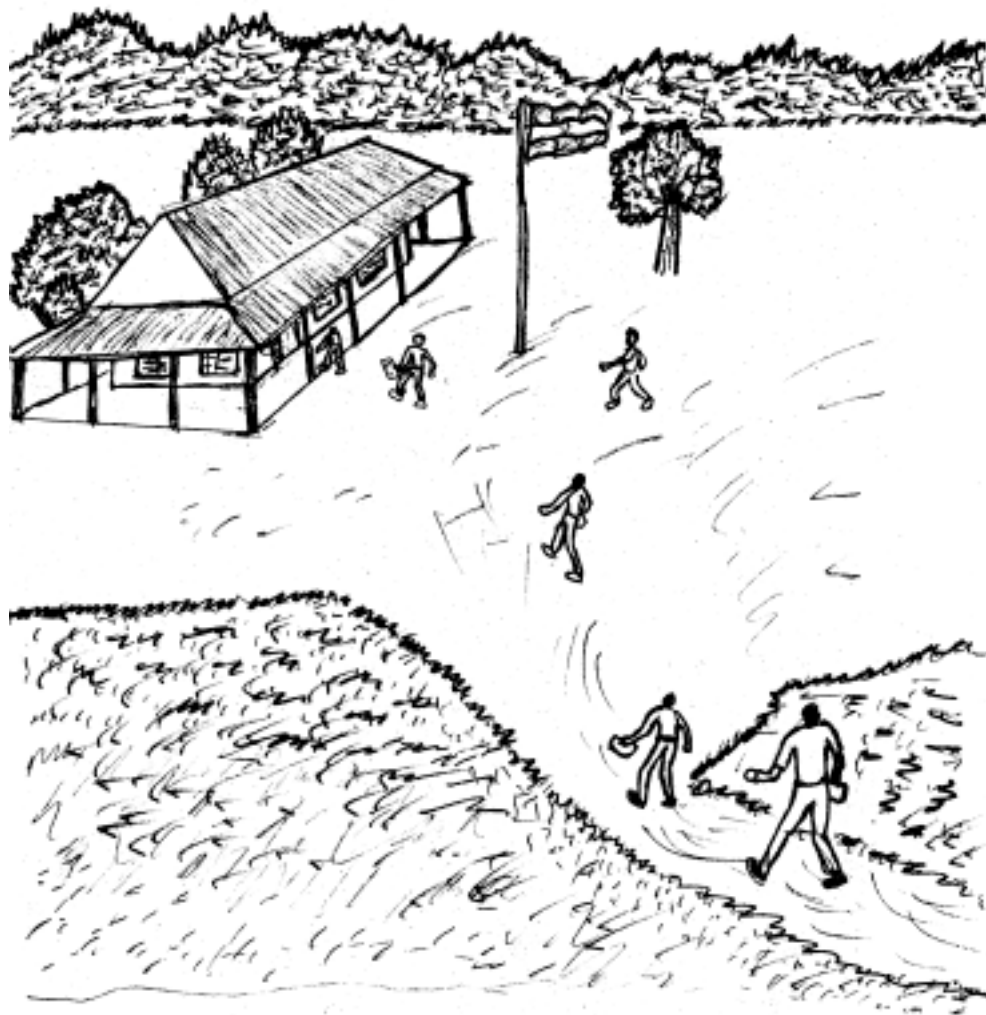
— „Tase alvanko ta lhqaapok,“ antemak.

— „Kolhpaqmetkes alhqaapok,“ tema' angkanaak lhemneya alvayakmo sekha' naatakha'.

Ngkelentalhne lhnak.

Nelvayakmok lhemneya Mmakhet, ka' apya'aakmo takha' lheep-hapak. Menyasak nak —pelhpo lhnak apkelyenyavakha'— ma lhnak enyasak kelangko ptoma takha'.

— „¿Ko lha pkelvahalha' aptoma nak?“ aptak apkano po'ok.
— „Pelhpo lhke'e pya'laa,“ tahak. „Takha heyeekamok,“ alhna ptahak.
Lha'anye lhna ptoma pketseekha'.

Takha ptoma

Kaa pkangko lhnak takha' *tomate, locote*; man ne nyahaanak.
— „¿Sek kelha ham'e, heyangko nak poletteya?“ lhnatahak. „¿Nyes-
vasave nak!“ lhnatahak, „momakak. Nempekhaya lha ham'e, he-
yangko nak,“ natahak.
Man ne makak. Ka', pkelyenyaake lhnak, metaveengkok, kellakak ve-
seya.

Tavaakho lhnak nahan *lesuva* takha'.
— „¿Akhave'! Yamet ava ham'e, ¿akhaverek nentoma!“ lhnatahak.
Kaka lhnak. *Sevoy* lhnak na pkelangkok —yaasetemen, ava nak—
kyepetkeya nyekhe *lesuva*; kangko lhnak nahan *tomate*, kyepetkeya.
— „Nenyepetkeskama *lesuva*,“ lhnatahak takha', „*tomate, cebolla*,“
tahak.

Ketsaante lhnak, kelhtennaskaa angken:

— „Akhavék nentoma hangke’e, ¡yamet ava’!“

Alhpeevoma nak ava’, *sevoy*, yaasetemen.

— „Mempekheksek nak ham’e. ¡Mangkahan, kolyenyav!“ alhna ptahak.

Ngkelyenyaake lhnak.

Kangke lhnak naha takha’ kelhtemo takha’ *refrekko* — ema lhnak, ema lhna plhenak:

— „Ema ham’e, ¡meyen!“ alhna ptahak.

Apkellaka lhnak nahan.

— „¡Enyenyé! Akhavék yemmen ham’e, ¡ema!“ alhna ptahak. „¡Yésvasave’!“ alhna ptahak, apkako *lefrejo*.

Vanlha ham’e.

Aptenyeya pataktek

Mo’ok amya’a nhan; angken na ngkapahasak takha pnee’eekha’:

— „¡Tenyangva pataktek!“ nak antahak angken.

Man neek eyhaaha takha peema — aqaetnalhe lhna ntahak yaveekha’ *ammaasen*.

— „¡*Mba’e pepota?*“ lhna ntahak takha’.

Kelvangqakmek na kveseya *arro*, taqhavé lhnak naata’a.

— „¡*Mba’e pepota?*“ lhna ntahak naha takha’.

Taqhavé lhnak nahan, kelvangqakmek na kveseya.

Ka’ apmaangko lhna pqatek:

— „Pataktek, pataktek, pataktek,“ na ptaha pmaalha’.

Apaqmetkeskaa lhnak takha’:

- „Pataktek astenya’ak,“ ptahak.
 Takha’, mangkoyhaak nempeema.
 — „¿Mba’e? ¿Mba’e epota?“ lhna ntahak.
 — „Pataktek.“
 — „Moyhaaha,“ tahak takha’.
 Pee, ptaqha’a lhnak nahan.
 — „Mamma’, savhahke lhnak pataktek,“ aptahak kano ngken.
 Nyetne nyekhe’ ammaasen.

Peya’

- Kaa lhnak nahan, kempay’o lhta ha, polotteye pnee’ekha’,
 lhay’e; apkav’a lhnak apyalheng. Mpaqmetaa lhnak angken:
 — „¿Ya’akha na pepma’! ¿Sek kelha plhenak?“ tahak.

- „Peya lhna pmakak yaya,“ lhna ptahak.
 — „¿Lha ptaakha peema?“ tahak.
 — „¡*Vamo a comer batata!*“ lhna ptahak.
 — „¿Lha apkempa’akha’?“
 — „Kempa’ak ma’a polotteye pnee’ekha’,“ lhna ptahak. „Peya lhna pmakak.“
 — „Heee, maa peya ma’,“ alhna ntahak.
 Ngkelyaaskathake lhnak nanyep, peya’ apmaya kveseya. Ka’ akhaan-
 kaso lhnak, aptaake lhnak.

Apaqmeteekaa kattelyano

- Kelhyakme lhnak nahan kempo’o polotteya pnee’ekha’; meek na ngqaqhak. *Kattelyano* lhnak apaqmetaakha’:
 — „¡*Vamo a comer la batata!*“ lhna ptahak.
 Mpaqmeetaa lhnak angken:
 — „¡Elhyem no sekhe’! ¿Sek kelha plhenak apetma’?“ alhna ntahak.
 „¿Ase plheno m’a ye? ¿Ase plheno petma ye?“
 — „Peya lhna pmakak.“
Itavy, lhemneya.
 — „¡Ssss!“ alhna ptahak.
 Tepkaske lhna pkanneema.
 — „¡Kahan aklhe’!“ ptahak, „¡ntaakek hehekhek!“ alhna ptahak.
 Meek na ngqaqhak, pekheeske lhnak akhamma angken.
 — „¡Asmakmeekaa lhke’ek ko’o! ¡Maka lhke’ek naha ataqhak polet-
 teya pnee’ekha e’!“ tahak.

Taqhave lhnak nahan. Yaqteso, kelhyakme lhnak nahan. Kem-
 malhnaakhe lhnak nahan peya’:

- „*Vamo a comer la batata, mamá!*“ alhna ptahak.
— „*Ey’akha na petma’! ¿Sek kelha nha plhenakha’?*“ ntahak.
— „*Peya lhnak naha pmahakha’*“, lhnna ptahak.
Ka’, nghankasakhe lhnak nahan angken.

Pa’i

Pa’i, aplava lhata Mmakhet, ptemo *misa* lhemneya. Pkelyaveekhek kata’a enlhet’a, kelentalhnemo *tupao*; *ñembo’e* pteengkok, lhemneya. Lheephapak *pa’i*, Mmakhet, to pkeleemeekaa lhemneya *vana*, teskesengko *karai kuéra*; nsetko’ok nahan, teskeskamo *karai*. Ka’ apkelyaamaak *paino* panko lhnak takha’, apyaveekmek kata *pa’i*; tenyaskamo *paino* pankok *pa’i* takha’, lha’makhoho, *vana*. Teskeskamo nhan *omentaite* ngkelvaa *tupao*, lhemneya. Tokha kvanlha’.

Sine

Maka lhenek kelentalhno lhnak aktepakha *sine*, lhemneya, kel-yav'o mneya. Aktepo lhnak *sine pa'aysano* pketseekaa payheemok, pelhpa'alh, peletta ya'anka' — apkellaka lhnak to pkennaneekaaha. Apenteyhaa lhnak, alhna ptak apmeekha po'ok ye'e, apqatek; kelhvaa pkelveteya *sine*.

Apkellaka lhnak, pkelentepke lhnak yaakhalhma':

— „Kennatheskek kelha m'a, pelettav anye pketseemaha,“ lhnna ptahak.

Kelhvaa pkelveteya peletta ya'anka' to kteepma *sine, pa'aysano; pa'i* aptepkeskaa *sine*. Kellaka lhnak nahan:

— „Makak memmoktak ma'a, jalhte'ekha'!“ lhnna ptahak.

Kelentepke lhnak yaakhalhma', kelhta'akhe lhnak kelemoktee'ekha'; kellaka lhnak peletta ya'anka'. Kelhta'akhehe'; nsavhalhkek nak nahan *sine*.

Kelemmaatma

Ngvaakhe lhnak nahan *año nuevo* kelhtemo takha', kelemmaatke lhnak — ngkelenyahaangke lhnak, nalhma lhnna ngkelentalhnak, lhemneya; ngkelentalhnek nalhma' anyeekamok apkelemmaato lhnak takha'.

— „;Takha ngkennatheesak!“ ntahak lheepa ngkelvaa, „kemmaatke'. ;Anyahangkok, antelhek nalhma'!“ alhna ntahak.

Mangkolva'aktamaha — mo'ok saasekha ntaha lva'akto alemoktee'ekha'.

— „Maskek kelha nnatheeskaa takha’“, ntahak lhpaqmeto.
Año nuevo, lhemneya. Kelhvaa’, kelemmaato nhan *indígena*; kelemmaatke’. Lhemneya, mepaknengvayakmok takha panka’aak, kelemmaatmaa ta’a.

Kelentalhnemo nhan alangqaettav, kelentalhnengke’; kemmeyekho *Marikálpe* alangqaettav. Kelentalhnemo nhan Makhampenak, kelentalhnengke’ alangqaettav, kelyeyheengkaaha pelhasep. Kemmaangkek kata’a kelyemmelhma alangqaettav, kaqhemo ata’a *vakka* nalhma’ — kelhtekyaangkek kata takha’ kelyemmelhma; kelyente-meekhek *kaalse* takha’, alangqaettav pveske’ kemmamo. Montema nnengko’o, monyemmelhmak nokham, montomak nokham *vakka*.

Hengke'e nellavakhaha nak —*vakka*, anto la aktong, hengke'e, *taaso* lhna kveseya— elhtennaskatak takha' hengke'e, *kasike*:
— „*Oí váka opêva*,“ temak takha'. „*Tapeho peipiro, pe'u*.“
Heleengke'. Nensavhalhkehe', nenseento nhan aye', *vakka* vakmo', yep-
yeyva, apetek ana kyetnemo angkenyek, aklheelhma ahekhek. Nensav-
homaave', nenlha'anyek veseya; nentomo. Vanlha staha.

Asvesey'a Pelle

Asvakme lhta ko'o Pinaakko astee pktkok, snaqtevaso *pelota*, nelyepkonoho *pinakkenyo*. Astalhnaske' aqaet *vol kavesa, ekínape*, hepa'te skangkok *pelota*, ahayko anke' asya'sak *pelota*. Kelleklhang-
veek *pinaakko e'*:
— „*¡Imarka!*“ aptahak heyano. „*¡Aplhepke pnaqtevasak ham'e!*
¡Menyamnemak!“ aptak heyano.
Snaqtevaskek *pinakkenyo*, aqaet *vol* askelentalhneskaa. Helhpaphet-
kek kata'a *kasao, kasarenyo*. Tokha helhtemo takha' Pelle:
— „*Ñande Pelé ñamoganauka*,“ aptahak, helhtemo ko'o.
Henenyek aseekaak *pelota* lhemneya, aqaptek heyov'aak nahan sket-
seekaak *pelota* — tokha helhtemo Pelle takha'.

Hevankek lhemneya *pelota*. Ngkellhvee nak, maskengke kta'al-
ma hetapnek hengke'e — spelaapeyaam alhta, *pelota* syaqmaskaa
nyekhe'. Asteyaangvaakhek aqaptek *pelota*, nteengvaaktek lhepop
hengke'e, molhatakhakha', syetnehe'; skelhpeengkalkhek *kansa* — ka
hul okana kasarenyo.
— „*Oñehunta ra'e pelekróso*,“ tahak *kasarényo kuéra*.

Svetaakhe lhta ko'o alheelhma alhta svakmo lhta Casanillo.
Helhpaphetaakhehe' hetaakhoho:

— „¿Maskengke lha apnaqtevasakama tekpa pmenek?“ aptak heyano-
ho.

— „Lhemneya spaqnema,“ stahak. „Maskengke kta'alma hetapnek,“
stahak.

Spaqnengke lhta, lhemneya. Maka nye menaqtevasakesekha' — mong-
vasekhave'.

— „Akhave', mongkota'lak angvetkamak ko'o hetapnek, ngkaaskek-
ha',“ stahak.

